

Grits Gergely, Kenyeres László, Prazsák Gergő

A közösség véleményének téves észlelése 10-11 éves gyerekek körében

A pluralizmus ignoranciáját vizsgáló kutatások túlnyomó többsége felnőtt megkérdezettek "komoly" kérdésekre (előítéletek, politikai állásfoglalás stb.) adott válaszaira épült. A megkérdezetteknek olyan témákban kellett véleményt formálniuk, illetve a többség véleményét meghatározniuk, melyek az életvilágban kisebb-nagyobb jelentőségű, sokszor mögöttes etikai tartalmakkal telített választásokat rejtenek. A témák megosztó jellege elsődleges követelménye is a kutatásnak, hiszen e nélkül a válaszadók gondban lennének a döntésnél.

Az eddigi kutatások azonban nem vették figyelembe, hogy a pluralizmusnak, a vélemények megosztottságának téves érzékelése már gyermekkorban megmutatkozhat. Bár ez elsődlegesen pszichológiai kérdésnek tűnik, talán, kísérletképpen érdemesnek tűnik egy, a korábbiakhoz hasonló jellegű kutatást elvégezni gyerekek körében.

Az alsó tagozatos gyerekektől természetesen nem kérdezhettünk politikai vagy negatív diszkriminációval kapcsolatos véleményekre, mivel csak olyan témákban várhatjuk el, hogy saját véleményük legyen (és így azt is, hogy a másokét fel tudják becsülni), melyek őket érintik és foglalkoztatják, melyek az ő életviláguknak részét képezik.

Kísérletről lévén szó, kutatásunk mintáját nem terveztük reprezentatívnak, egyetlen osztály tanulóitól gyűjtöttünk adatot, és a többségi véleményre vonatkozó kérdések is csupán az osztályra vonatkoztak, mivel ez az a csoport, amelyre vonatkozóan az adott korosztályban mérvadó véleménnyel rendelkezhetnek. Az adatgyűjtés módja a kérdőívkitöltés volt, mivel ez a módszer tette lehetővé az adatok viszonylag gyors begyűjtését. Mivel a kitöltés ideje alatt jelen voltunk, az esetleg felmerülő kérdésekre rögtön választ adhattunk, ami jelentősen csökkentette a hiányzó válaszok számát. Tapasztalatunk szerint a gyerekek érdekesnek, szórakoztatónak tartották a kérdőívet, és -ha ennél több nem is- annyira elmondható, hogy nem kérdeztünk tőlük olyat, ami abszolút "kínai" lett volna számukra, nem okozott problémát a kérdések megválaszolása.

A kérdőív kérdései három fő blokkba rendeződnek. A magyarázandó (a többségi vélemény ignoranciájára vonatkozó) változókat a következő részben ismertetjük részletesen.

A magyarázó változók két fő csoportra oszthatók: a gazdasági státuszt és az osztályban fennálló társas viszonyokat firtató kérdésekre. A kapcsolathálózat felvázolására a Moreno és Mérei Ferenc által egyaránt alkalmazott kölcsönös választási módszert alkalmaztuk. Az ide tartozó három, egymást követő kérdésnél először egy, majd kettő, végül pedig három osztálytársat kellett megnevezniük, akikkel legszívesebben folytatnák az adott társas tevékenységet (3-5. kérdések). Ilyen módon a mellett, hogy kiderült, milyen rokonszenvi viszonyok léteznek az osztályközösségen belül, arra is kísérletet tehattunk, hogy a választások hierarchiáját is. A kérdések ilyen módon való szerkesztésével a választások koherenciáját, következetességét is ellenőrizni tudtuk. A kérdésekre adott válaszokból az is kiderül, hogy ki milyen helyet foglal el az osztály népszerűségi rangsorában.

A szintén magyarázó változóként alkalmazott gazdasági státusz -változó egyfelől szubjektív státuszként, másfelől objektív státuszként került operacionalizálásra. A szubjektív megítélés esetében 10 fokú skálán kellett a gyerekeknek megítélniük családjuk gazdagságát. Az objektív státuszra több item segítségével igyekeztünk következtetni. A lakóhely méretéből (szobák száma), és az ott együtt lakók számából az életkörülményekre, a jómódra utaló javak birtoklásával (nyaraló, Internet-csatlakozás, autó) pedig a család anyagi körülményeire próbáltunk ráközelíteni. Ezen változók aggregálásával olyan index szerkesztését tűztük ki célul, melynek mentén anyagi jólétük szerint sorba rendezhetővé válnak a megkérdezett gyerekek.

Előzetes feltételezésünk szerint elsősorban a kapcsolatrendszerrel vártunk eredményeket, mivel logikailag inkább volt feltételezhető, hogy a központibb helyzetű megkérdezettek pontosabban észlelik a közvéleményt.

A továbbiakban először a saját és a többségnek tulajdonított vélemények megoszlását mutatjuk be, majd pedig ezek magyarázatára tett kísérleteinket dokumentáljuk.

A közösségre vonatkozó percepciókról

A percepciók mérését, illetve az ignorancia jelenlétét nyolc kérdéskörrel igyekeztünk megvizsgálni. Ezekre kétféle kérdéstípust dolgoztunk ki. Egyrészt azokat, amelyek tabukra, szégyellni való dolgokra vonatkoznak, másrészt azokat, amelyek bár nem az ún. „cikis” kérdések körébe tartoznak, mégis mérhetik a közösségen belüli látásviszonyokat. Először bemutatjuk azokat az eredményeket, amelyek az utóbbi típusú kérdéskörbe tartoznak.

A kedvenc tantárgy témája, mint talán az érzékelhető, nem tartozik a tabuk körébe, mégis képet kaphatunk arról, hogy a gyerekek mennyire tudják helyesen megítélni a közösség véleményét, ezen belül is mennyire látják helyesen a többségi véleményt. (1-2. ábra)

1. ábra: Melyik a kedvenc tantárgyad?

tantárgy	fő	%
olvasás	2	10
matematika	6	30
angol	2	10
torna	5	25
önismeret	2	10
rajz	1	5
számítástechnika	1	5
ének	1	5
összesen	20	100

2. ábra: Mit gondolsz osztálytársaid közül melyik tantárgyat említették a legtöbbször?

tantárgy	fő	%
olvasás	1	5,6
matemat.	2	11,1
angol	10	55,6
torna	1	5,6
önismeret	1	5,6
környezet	1	5,6
számtech.	2	11,1
összesen	18	100

Az első két ábrából jól kirajzolódó ignoranciát, téves attribúciót figyelhetünk meg. Míg a kedvenc tantárgyat firtató kérdésre legtöbbször a matematikát és a testnevelést nevezték meg, addig ugyanezt a közösség egészére nézve nem tudták helyesen percipiálni, hiszen a legtöbbször (a válaszadók több mint fele) az angolra gondolt, amikor azt kellett megmondania, hogy az osztálytársainak mi a kedvenc tantárgya. Módszertanilag ezt a kérdést úgy kezeltük, hogy mivel a matematikát és a

testnevelést választók között csekély az eltérés, így azt mondtuk, hogy aki az osztályra nézve is ezt a két tantárgyat nevezte meg, az helyesen percipiált, míg a többiek félrebecsülték a társak által alkotott közvéleményt. (3. ábra)

3. ábra: Az osztály közvéleményének megítélése a kedvenc tantárgyat illetően:

	fő	%
helyes percepció	3	16,7
ignorancia	15	83,3

A 18 válaszadó közül mindössze hárman percipiálták helyesen az osztálytársaik döntését, a többiek ebben az esetben téves becslést adtak.

Hasonló eredményeket vártunk akkor, amikor arra kérdeztünk rá, hogy milyen keresztnévet adna inkább leendő gyermekeinek. Kétféle választási lehetőséget kínáltunk, melyeknél igyekeztünk egy tipikusan magyar férfi és női név, illetve egy „új, divatos, nem magyar” név megadására. Külön kérdésként kezeltük a férfi és női nevekre vonatkozó érdeklődésüket. (4-5-6-7. ábra)

4. ábra: Melyik keresztnévet adnád szívesebben lányodnak?

	fő	%
Gizella	6	30
Szamanta	14	70

5. ábra: Szerinted osztálytársaid többsége melyiket választja?

	fő	%
Gizella	5	25
Szamanta	15	75

6. ábra: Az alábbi két név közül melyiket adnád szívesebben fiadnak?

	fő	%
Attila	17	85
Edvin	3	15

7. ábra: Mit gondolsz osztálytársaid többsége melyiket választja?

	fő	%
Attila	17	85
Edvin	3	15

E kérdéskör érdekessége, hogy előzetes feltételezésünktől eltérően a közösség mindkét esetben helyesen percipiálta a társak véleményét, azaz az egyéni és a többségnek tulajdonított vélemény között megfelelés van. A válaszok külön érdekessége, hogy míg a lány keresztnévek közül inkább a „nem magyar” nevet választották, addig a fiú nevek közül a tipikusan magyar név lett a többségi. Bár a válaszok ilyen jellegű alakulására nem tudtunk érdemleges magyarázatot adni, mégis azt gondoljuk, hogy figyelemre méltó az osztály véleményének ilyen mértékű helyes percipiálása.

A következő kérdéskörben is kétféle választási lehetőséget kínáltunk. Az egyik a korosztályra jellemző „örületre”, a pokémon rajzfilmsorozatra, a másik pedig a világon ismert és elismert, országosan is nagy népszerűségnek örvendő vízilabdacsapatra vonatkozott. (8-9-10. ábra)

8. ábra: Ha egy időben sugároznák a magyar vízilabdacsapat világbajnoki döntőjét és a pokemon következő epizódját akkor te melyiket néznéd szívesebben?

	fő	%
egyik sem	1	5.3
vízilabda	17	89,5
pokemon	1	5,3

9. ábra: Ugyanezen műsorok közül osztálytársaid többsége melyiket választaná?

	fő	%
vízilabda	9	47.4
pokemon	10	52.6

10. ábra: Az osztály közvéleményének megítélése a választható két műsört illetően:

	fő	%
helyes percepció	9	47.4
ignorancia	10	52.6

A 8-9-10-es tábla alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy a pokemon sorozat nem annyira népszerű e csoport körében, hiszen a válaszadók jelentős többsége a vízilabda mérkőzést nézné szívesebben. Ugyanakkor viszont a közösségen belüli látásviszonyok közel sem ilyen egyértelműek, hiszen a válaszadók nem egész fele percipiálta csak helyesen a közösség véleményét. Ez azt jelenti, hogy az osztályban a gyerekek egymásról inkább azt gondolják, hogy a pokemont néznék szívesebben, így tévesen percipiálnak.

Az eddig említett három kérdéskört illetően tehát két esetben fennállt az ignorancia, míg a választható keresztnevek kérdéséről helyes percepciók figyelhetők meg. A következőkben térünk rá azokra a kérdésekre, amelyekkel az általunk klasszikusnak nevezett pluralizmus ignoranciáját vizsgálhatjuk. Ezek a kérdések abban különböznek az előzőektől, hogy tabukra vonatkoznak. Olyan kérdésekre várunk válaszokat, amelyekről azt gondoljuk, hogy nyilvánosan nem szívesen beszélnek róluk a vizsgált korosztályhoz tartozó gyerekek. Ezért a közvélemény helyes percipiálása is „nehézségekbe” ütközik, hiszen az egyéni vélemények rejtve maradhatnak a közösség tagjai előtt.

Az otthoni munkában vállalt segítség kérdéséről a 11-12-13. ábra ad pontos képet. Előzetes feltételezésünk szerint a gyerekek ilyen korban már aktívan részt vesznek kisebb házimunkákban, amikről azonban nem szívesen beszélnek a társaiknak, mintegy „cikisnek” tartva azt.

11. ábra: Milyen gyakran vállalsz otthon házimunkát?

	fő	%
naponta	9	45
hetente többször	6	30
havonta	3	15
soha	2	10

12. ábra: Szerinted osztálytársaid milyen gyakran vállalnak házimunkát?

	fő	%
naponta	1	5,3
hetente többször	12	63,2
havonta	6	31,6
soha	-	-

Amikor a megkérdezetteknek önmagukról kellett választ mondaniuk, akkor a legtöbben azt mondták, hogy naponta (45%) vállalnak otthon házimunkát; ezzel szemben viszont amikor az osztálytársak véleményét kellett percipiálni, akkor csak egyetlen egy válaszoló mondta, hogy a társai többsége naponta vállal házimunkát, szinte mindenki tévesen ítélte meg a közösség többségi véleményét. (13. ábra)

13. ábra: Az osztály közvéleményének megítélése a házimunka kérdéséről:

	fő	%
helyes percepció	1	5,3
ignorancia	18	94,7

Ebben az esetben tehát az előzetes vélekedésünk beigazolódott, azaz fogalmazhatunk úgy is, hogy bár a válaszadók majdnem fele naponta végez valamilyen házimunkát, erről a közösség tagjai nem szereznek tudomást, vagy nem helyesen szereznek tudomást. A közösség majdnem minden tagja azt gondolja a másiktól, hogy jóval ritkábban végez házimunkát, mint amennyiszer valójában végez.

Hasonlóan tematizáltuk azt a kérdést is, amely arra vonatkozott, hogy szívesen sétálnak-e a megkérdezettek kézenfogva az anyukájukkal. Tehát előzetesen azt gondoltuk, hogy ebben a korban még a gyerekek szívesen sétálnak kézenfogva anyukájukkal, ugyanakkor ezt a tényt társaik előtt nem ismerik be, „cikisnek” tartják. (14-15-ös ábra)

14. ábra: Szívesen sétálsz-e anyukáddal kézenfogva?

	fő	%
nem	3	15
igen	17	85

15. ábra: A társak véleményének megítélése:

	fő	%
helyes	2	10,5
ignorancia	17	89,5

E kérdést illetően tehát a hipotézisünk beigazolódni látszott, azaz a megkérdezettek 85%-a mondta azt, hogy szívesen sétál anyukájával kézenfogva, míg akkor, amikor a társaira vonatkozóan kellett véleményt mondani, akkor teljesen mást mondtak, mint amit saját magukról állítottak. 89,5% tévesen ítélte meg a társak véleményét. Módszertanilag a kérdést úgy kezeltük, hogy az osztálytársakra vonatkozóan konkrét számadatot kértünk, majd ezekből azokat tartottuk helyes véleménynek, ahol a válaszok értékei 18 és 19 közé estek, a többiek véleményét, pedig ignoránsnak tekintettük.

Következő kérdésünk arra vonatkozott, hogy a megkérdezett látott-e már 18 éven felülieknek szóló filmet. (15-16-os ábra). Feltételezésünk szerint ilyen korban a gyerekeknek szüleik nem engedik meg a hasonló filmek nézését, ugyanakkor feltételeztük, hogy néhányan biztos láttak már hasonló filmet. Ezek alapján hipotézisünk úgy állt fel, hogy ebben a korosztályban szégyellni való dolog a

többiek előtt arról beszélni, hogy láttam már hasonló filmet, hiszen sem az elsődleges szocializáció terepén (otthon), sem a másodlagos szocializáció terepén (iskolában) ezt nem helyeslik, így nyíltan valószínűleg kevesen vállalják, ha már láttak nem a korosztály elől eltiltott filmet.

15. ábra: Láttál-e már 18 éven felülieknek szóló filmet?

	fő	%
nem	11	57,9
igen	8	42,1

Az osztály csekély többsége nem látott még ilyen típusú filmet, ezzel szemben mikor a közösségi véleményt kellett meghatározni, akkor egy teljesen más jellegű képet kaptunk. E kérdésnél a válaszadónak konkrét számot kellett megmondani, mely válaszok igen széles skálán mozogva 0-24-ig terjedtek. Az egyéni válaszokat ismerve helyes észlelésnek tekintettük azokat a válaszokat, amelyekben 8 körüli becslés született. Nem módusszal dolgoztunk tehát, hanem azt mondtuk, hogy helyes válasznak tekintjük azokat, amelyekben 7-12-ig terjednek az értékek. Így a következő eredményt kaptuk:

16. ábra: A köz véleményének megítélése a 18 éven felüli filmekre vonatkozóan:

	fő	%
helyes	4	21,1
ignorancia	15	78,9

A válaszadók jelentős többsége félrebecsülte a társai véleményét. Természetesen alul és – felülbecsléssel is találkoztunk, ám esetünkben igazán relevánsnak maga az ignorancia jelenléte tűnt.

Hasonló indíttatású volt az a kérdésünk, amely az orrtúrásra, mint szégyenteljes cselekedetre vonatkozott. Ugyanakkor hipotézisünk szerint különösen e korosztály tagjai előszeretettel túrják az orrukat, ám nyilván nem a társaik előtt. Egyfajta intim tevékenységként is felfoghatjuk, már csak azért is, mert hasonlóan az előző esethez, ez a tevékenység is rendszeresen tiltással találkozik a szocializáció terepein. Ezért tehát vártunk bizonyos fokú ignoranciát. (17-18-as ábra)

17. ábra: Szoktad-e túrni az orrodát?

	fő	%
nem	17	89,5
igen	2	10,5

E kérdést illetően is teljesen ugyanúgy jártunk el, mint az előző esetben, azaz az osztálytársakra vonatkozóan konkrét számokat kértünk a válaszadótól, majd a valós adatokhoz legközelebbieket meghatározva (ugyancsak nem módusszal számolva) elválasztottuk egymástól a helyes és az ignoráns válaszokat:

18. ábra: A közvélemény megítélése az orrtúrásra vonatkozóan:

	fő	%
helyes	11	55
ignorancia	9	45

Az osztály többsége helyesen ítélte meg a többségi véleményt. Ez némileg ellentmond annak a feltevésünknek, hogy e korosztály tagjai előszeretettel túrják az orrukat, hiszen jelentős többség

mondta azt, hogy nem tőrja, és több társukról gondolták, hogy nem tőrják, mint azt, hogy tőrják az orrukát. Azaz van némi ignorancia, de ez nem olyan jelentős mértékű, mint ami az előzetes várakozásunkból fakadt. Ebből talán azt a következtetést tudjuk levonni, hogy az orrtúrás valóban tabuként, intim tevékenységként van jelen, ami arra is következtetni enged, hogy a véleményitkolás is szerepet játszhatott a válaszadáskor.

A „klasszikus” ignoranciára vonatkozó kérdések esetében hol nagyobb mértékben, hol pedig kevésbé mindig találtunk a többségre vonatkozó és az egyéni vélemények között eltérést. Ezekben az esetekben tehát fennállt a pluralizmus ignoranciája. E típusú kérdésekre vonatkozóan két dolgot emelnénk ki. Egyrészt találoztunk olyan kérdésekkel, amelyek a társak előtt „cikisek”. Ezekben az esetekben nagy mértékű ignorancia tapasztalható, ami abból adódik, hogy bár a megkérdezett a kérdőíven bevallja a valós helyzetet, azonban a társairól teljesen ignoráns véleménnyel van, pontosan a téma „cikissége” miatt. Ez azt jelenti tehát, hogy a társaimnak magamat más köntösbén tüntetem fel e kérdéseket illetően, mint ami valójában a helyzet.

Másrészt szerepeltettünk a kérdőíven olyan kérdéseket is, amelyek esetleg szégyellni való cselekedetekre utalhatnak (orrtúrás, 18 éven felülieknek szóló film megnézése), de nem csak a társak körében, hanem az általános értékek tekintetében. E cselekedetek esetében a szégyen kategóriájával a gyerek otthon, illetve az iskolai oktatás során találkozik. A „szégyenre” vonatkozó kérdések esetében nem találoztunk olyan mértékű ignoranciával, mint a „cikis” kérdések esetében. Ennek okát a szocializációban látjuk, hiszen a megkérdezettek nem szívesen vallják be szégyellni való cselekedeteiket, éppen a *szégyen* címkéje miatt.

A válaszok tükrében azonban elmondható, hogy a megkérdezett csoport viszonylag rosszul percipiálja a többségi véleményt, ami a figyelmetlenség mellett elsősorban a többségre vonatkoztatott téves, sokszor negatív irányú attribúciót takar.

A pluralizmus ignoranciájának összetett mérőeszköze

A fentiekben bemutatott nyolc kérdéskör mindegyikében megállapítottuk, hogy kik azok, akik tévesen percipiálják a többségi véleményt. Ezek után összeszámláltuk, hogy egy gyerek a fenti nyolc többségi percepcióból hány esetben adott hibás választ. Így logikailag maximum 8 (ez esetben a megkérdezett nyolcból egyszer sem találta el a többségi véleményt) és minimum 0 (ekkor minden esetben pontosan meg tudta állapítani a megkérdezett a többségi véleményt) értéket vehet fel. Tehát minél magasabb értékkel szerepel valaki az ignorancia indexen, annál kevésbé tudja megállapítani a többségi véleményt.

A továbbiakban ezen magas mérési szintűnek tekintett változó szórását kívántuk magyarázni, vagyis arra a kérdésre kerestük a választ, hogy mitől függ a téves percepció mértéke?

Amint az előbbiekből már kiderülhetett, a pluralizmus téves észlelése nem felnőtt specifikus probléma: 10-11 éves gyermekek között éppúgy előfordulhat.

A nagy, reprezentatív mintánkon végzett ‘pluralizmus ignoranciája’ vizsgálatok - a survey technikának megfelelően - több demográfiai faktort is bevonnak magyarázó modellükbe. Angelusz Róbert vizsgálatai során úgy találta, hogy a különböző irányú téves percepciók okaként többek között olyan demográfiai okok merülnek fel, mint az iskolai végzettség, a társadalmi rétegződés, a településtípus, az életkor, a nem (Angelusz 2000 252.p.)

Kutatásunk során sem az objektív, sem a szubjektív társadalmi státuszt nem sikerült szignifikáns magyarázatként felhasználni a pluralizmus téves észlelésének okait kutatván.¹ Hasonlóképpen nem voltak szignifikáns különbségek a lányok és a fiúk között. A szignifikancia hiánya természetesen eredendően a roppant alacsony elemszámnak köszönhető. Esetünkben azonban még csak ránézésre

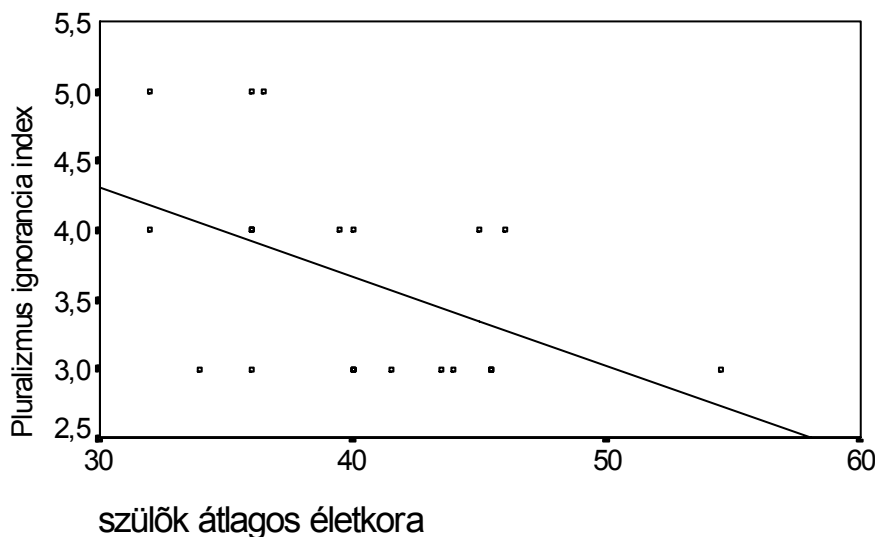
¹ Mindenképpen megjegyzendő, hogy a tanuló társadalmi státuszának vizsgálata némiképp komplikáltabb, mint a felnőttek esetében: a legtöbb ezt mérni hivatott kérdésünk csak közvetett mérése volt a jelenségnek, így validitása sem mondható tökéletesnek.

sem voltak különbségek láthatók az egyes státusz-ismérvek -így a státusz-index- mentén, ahogy a nemek mentén sem.

A pluralizmus téves percepciójának okait keresvén, egyetlen felvett demográfiai változó mentén találtunk szignifikáns kapcsolatot: a szülők életkora nagyban befolyásolja a gyermekek helyes percepcióját. Az elemzés során a következő hipotézist vizsgáltuk:

Ho: A tanulók téves pluralizmus észlelése független a szülők életkorától.

A hipotézisről a lineáris regresszióanalízis eszközével hoztunk döntést, amelyben a függő változó az előbbieken során bemutatott ignorancia index volt, míg a független változó a szülők átlagos életkora.

A regresszióanalízis során, a T és F próba 2 %-nál kisebb elsőfajú hibája mellett a következő regressziós egyenlet adódott:

$$\text{pluralizmus ignoranciája} = 6,23 - 0,49 * \text{a szülők átlagos életkora}$$

R*R= 0,23

Tehát a fenti regresszióanalízis eszközével Ho elvethető, s egyszersmind megállapítható, hogy a pluralizmus téves észlelése és a szülők átlagos életkora között tapasztalati együttjárás van: *minél idősebbek a szülők, a gyermek annál pontosabban észleli a többségi véleményt.*

Ez az eredmény így magában meglehetősen nehezen interpretálható, a magyarázat óhatatlanul számos, a kérdőívben nem szereplő tényező beemelését vonná magával, így el is tekintünk tőle, és a továbbiakban a kapcsolati háló valamint az osztályközösségben betöltött kapcsolati "rang" esetleges magyarázó jellegét tárgyaljuk.

A pluralizmus ignoranciájának szociometriai okai

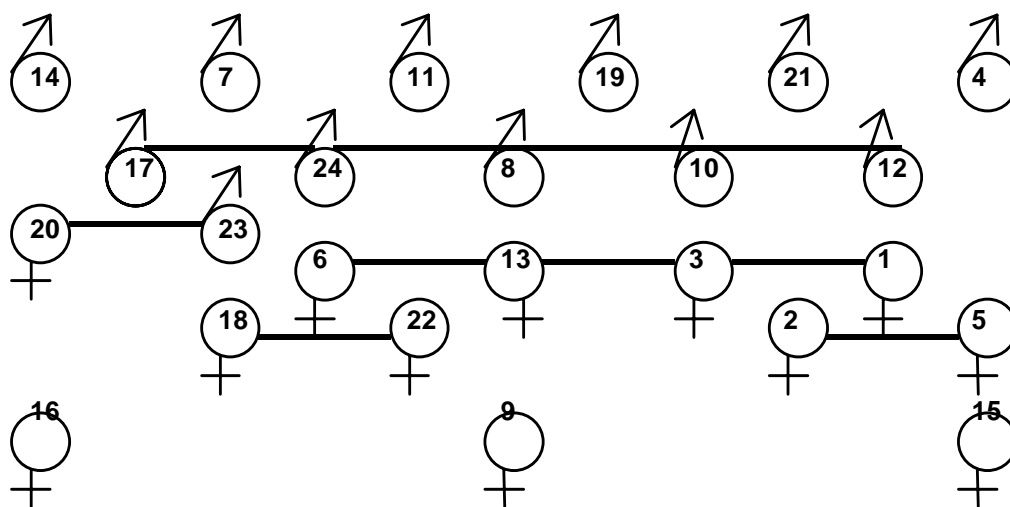
A nagy mintákon végzett pluralizmus ignoranciája vizsgálatokban, nem vagy csak korlátozottan nyílik lehetőség szociometriai magyarázó eszközök használatára. Az egyén mikrocsoportjának többszemponútú feltérképezésére nincs mód, így csak a megkérdezettől keresztül lehetséges információkat gyűjteni a közvetlen kapcsolatainak minőségéről és mennyiségéről. Az egyén kapcsolathálózata azonban jelentős mértékben meghatározza a percepciót, amint azt Angelusz Róbert is bemutatja. (Angelusz R. : Cigány-network 2000 257.p.)

Az általános iskolai osztályban viszont, mivel kis csoportról van szó, feltérképezhetővé válnak a kapcsolatok, s így magyarázó változóként használhatók a pluralizmus ignoranciájának vizsgálata során. A vizsgálatban azt feltételeztük, hogy a többségi vélemény észlelését meghatározza az, hogy a gyermek a formális csoport mely informális szegmensében helyezkedik el. Feltételezésünk az volt, hogy másként észlelik a modális véleményt azok, akik a csoportban peremhelyzetben vannak, mint azok, akik központi figurái az osztálynak.

Szociogram

A hálózati elemzés során három kérdéssel próbáltuk meg feltérképezni a csoport szerkezetét (a mellékelt kérdőív 4-es, 5-ös, 6-os kérdésével). A három kérdés 6 rokonszenvi választást rejt. A választások típusát illetően nem tettünk különbséget az egyes itemek között (jól lehet a kérdések erre alkalmasak voltak). A 6 kérdést a csoportszerkezet jó mérőeszközének tekintettük, mert mint *"Moreno kimutatja, hogy egy kritérium alapján öt választásra van szükség ahhoz, hogy a reális hálózat valamiképpen kirajzolódjék."* (Mérei 1996 80.p.)

A szociometriai elemzés során több elemzési eszközzel is megpróbálkoztunk, de mindvégig a több szempontú szociogram felvázolására törekedtünk. Az alábbi kapcsolathálózati térképen, Mérei Ferenc nyomán csak a kölcsönös választásokat tüntetjük fel: a számok az egyes tanulókat, az ismert örökléstani jegyek pedig a nemet jelentik (mindvégig a Mérei féle konvenciókhoz próbáltunk ragaszkodni) .

A fenti szociogram négy sarkában a felvétel napján hiányzó tanulók találhatóak. A 24 fős osztályba 12 lány és 12 fiú jár. Az ábra felső részén a fiúk, az alsón a lányok láthatók. A fiúknál eggyel több kölcsönös választást találtunk, lányoknál viszont csak egy tanuló szorult peremhelyzetbe, csak egy tanulónak (9) nem volt kölcsönös választása, jól lehet ő is választott és őt is választották. A fiúknál két tanulót nem választott senki (19, 21). Ezenkívül két fiúnak nincsenek kölcsönös választásai. A fiúk és a lányok csoportja közötti átjárást a 20-23 diád valósítja meg. Az ábrán látható mindegyik kölcsönös választás csak egyszeres: egynél többszörös, kölcsönös választás egyik párnál sem volt. A magányosok aránya: 20%.

Az ábrán 3 pár látható, őket „vonzó párnak” lehet tekinteni (Csepeli 1997 420.p.). Mindegyik vonzó párban található lány, a fiúknál nincsenek párok. Két lánc található az ábrán: a fiúké egyel hosszabb, mint a lányoké, de egyik láncról sincsenek elágazások: egyetlen zárt alakzat sincs.

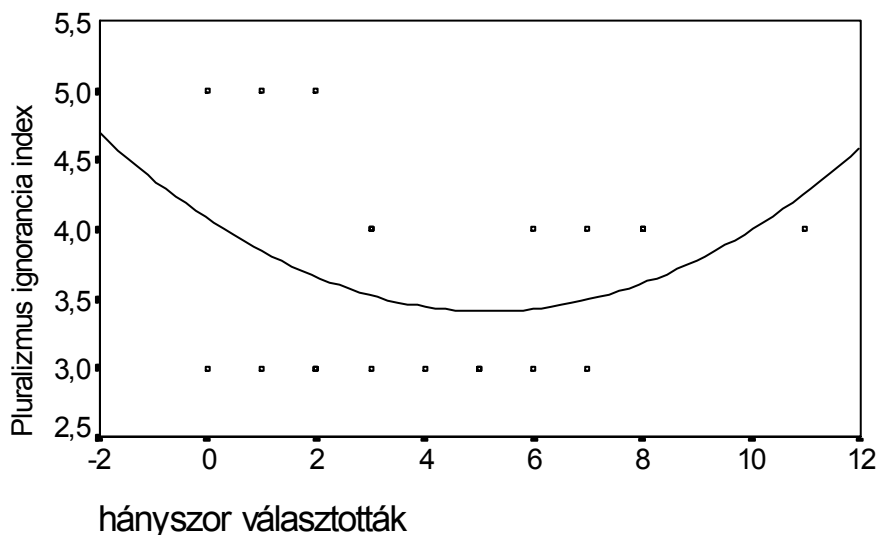
Amennyiben a Mérei féle sűrűségi mutatókat alkalmazzuk (a fenti ábrán a kölcsönösségi index: 75, a sűrűségi mutató 0,75), akkor a fenti szerkezetet az általános iskolás osztályokra jellemző *laza szerkezet* jól közelíti: „Páros és láncszerű kapcsolódásokkal jellemezhető struktúra. Legfeljebb egy

zárt alakzat és egy-két csillag emelkedik ki. A kölcsönösségi index 70 és 80 között van, a sűrűségi mutató 0,7 és 0,8 között van.” (Mérei 1996 169.p.)

A fenti osztály tehát egy kialakulófélben lévő informális csoport, amely két részre tagolódik. A kapcsolatok számából és intenzitásából tekintve nem lehet túl erős az együttes feladatmegoldó készség, jóllehet e tekintetben semmivel sem rosszabb az osztály helyzete, mint más hasonló korú csoportoké (lásd: Mérei általános iskolai osztályokról közölt elemzéseit, szociogramjait).

Szociometria és a többségi vélemény téves észlelése

A fentiekben bemutatott ingnorancia index értékkészlete 3-5. Hárman 5-ös értékkel szerepelnek, azaz esetükben igen nagyfokú a többségi vélemény hibás percepciója (18, 21, 12 számokkal jelzett gyermekek). Hét tanuló a lehetséges hatból csupán kétszer találta el a helyes többségi véleményt (3,5,6,8,11,20,24 számokkal jelzett gyermekek). A többiek fele-fele arányban adtak helyes és helytelen válaszokat a többség valódi véleményére vonatkozóan. A kölcsönös választások és a pluralizmus ignoranciája között statisztikai értelemben szignifikáns kapcsolatról nem beszélhetünk. Amennyiben figyelembe vesszük a nem kölcsönös kapcsolatokat is, akkor némileg pontosabb képet kaphatunk. A következő ábra a kapott választások függvényében ábrázolja a többségi véleményről alkotott hibás percepciók számát.

A kvadratikus regresszió eszközének használata nem támasztja alá statisztikailag a fenti ábra eredményét, de jelzés értékű megállapításokra talán alkalmas lehet. A fenti U görbe két szélén elhelyezkedőknél (tehát 1. akiket kevesen választottak és 2. akiket sokan) talán valamelyest magasabb a téves percepció, mint az U görbe közepén lévőknél, amelyből az következik (jóllehet nem szignifikáns az eredmény!), hogy a túlzott népszerűség és a túlzott népszerűtlenség egyaránt a hibás percepció okaként merülhet fel.

Befejezés

Vizsgálatunk tanúsága szerint nem értelmetlen kiskorúak körében (is) végezni ilyen jellegű kutatásokat, a gyerekek korukból adódó éretlenségük ellenére jóformán gond nélkül választották meg a saját és a többségi véleményre vonatkozó kérdéseket. Ebben persze szerepet játszik (talán a

felnőttekhez képest még nagyobb mértékben) az ehhez hasonló kutatások egyik átka, a válaszadási, pontosabban állásfoglalási "kényszer" : a megkérdezetteknek esetleg olyan kérdésekben kell dönteniük, melyekben nem rendelkeznek kellő mértékű információval, jártassággal. Sorolhatnánk még a Bourdieu által *A közvélemény nem létezik*- című tanulmányban felsorolt ellenvetéseket, melyek gyerekek esetében fokozott mértékben tűnnek érvényesnek (bár általánosságban nézve vitathatóak), azonban ezek igazolása avagy falszifikálása nem célja dolgozatunknak.

Bár dolgozatunkban nem győztük hangsúlyozni, hogy kísérleti jellegű kutatásról van szó, és hogy eredményeink csupán tájékoztató, tapogatózó jellegű eredmények, melyek távolról sem tartanak igényt általánosításra, talán némi hozama mégis volt kutatásunknak.

A közvélemény helyes észlelése a korábban megismert kutatások szerint korántsem jellemző a társadalom tagjaira. Ezekről az eredményektől eltérően a mi szerény kutatásunkban több kérdés is volt, melynél a gyerekek helyesen becsülték fel a többség véleményét, vagy, ami majdnem ugyanaz, jól bele tudták magukat élni a többiek szerepébe. Ez -az életkori sajátosságok mellett- nyilvánvalóan és elsősorban annak köszönhető, hogy esetünkben a megkérdezetteknek *saját csoportjuk* tagjainak vélekedéseire, viselkedésére kellett becslést adniuk. Mivel a csoport tagjai negyedik éve ismerik egymást, és viszonylag kevés a tagok száma, érthető, hogy bizonyos aspektusokban sikerült helyesen észlelniük a modális választ.

Azonban a kérdések nagyobbik részében ez nem állt fenn: a megkérdezettek hibásan mérték fel a többségi véleményt. Ennek helyenként lehetett az önprojekció, és az identifikáció az oka (osztálytársaikat gyerekesebbnek vagy deviánsabbnak beállítani, hogy magukat hozzájuk képest meghatározva pozitívabbnak láthassák), de éppígy szerepet játszhatott az információkkal való hiányos ellátottság is.

Megítélésünk szerint a pluralizmus ignoranciájának vizsgálatakor -és itt rá kell mutatnunk kutatásunk, egyben a legtöbb korábbi kutatás egy hiányosságára- főleg gyerekeknél jó eséllyel lennének alkalmazhatók bizonyos szociálpszichológiai változók, mint például az önértékelés, az extrováltság és introvertáltság, a "carefull" versus "mindless" gondolkodásmód vagy a sztereotipikus gondolkodás, esetleg olyan szociolingvisztikai jellemzők, mint például a nyelvi kód (ami a gondolkodásmóddal is összefügg).

A gyerekek közt végzett további kutatásnak (több korosztályra kiterjesztve, körültekintőbb magyarázó változók alkalmazásával, a gyerekek körében végzett interjúk alapján meghatározott témák szerepeltetésével) olyan eredményei is lehetnének, melyekből a téves észlelés idődimenzióban, a szocializáció során történő alakulására következtethetnénk.

Addig azonban be kell érünk a fenti "hevenyészett" eredményekkel.

Irodalom:

Angelusz Róbert: A láthatóság görbe tükrei Bp., Új Mandátum 2000

Bourdieu, Pierre: A közvélemény nem létezik

Merei Ferenc: Közösségek rejtett hálózata Bp., Osiris 1996

Csepeli György: Szociálpszichológia Bp., Osiris 1997